

Erzurum ve Yöresindeki Zoonotik Hastalıklar Üzerinde Bir Araştırma

Selahattin Leloğlu x

ÖZET

Bu çalışmada, Erzurum ve yöresinde hayvanlardan insanlara geçebilen hastalıkların (zoonozların) durumu, üniversitemizde yapılan araştırmaların ışığında incelenmiştir.

İnsan ve hayvanlarda bazan gizli seyredip önemli hazırlayıcı nedenlerle ortaya çıkan hastalıklardan olan Q humması üzerinde yapılan çalışmada bölgemizdeki insan ve hayvanlarda bu mikroorganizmaya karşı antikorlar saptanmıştır.

Brusellozis kesin tanısıyla hastahenede yatarak tedavi gören hastalar üzerinde yapılan araştırmada cins yaş ve meslekler yönünden incelenmiştir. Bu olguların % 73.8 i erkek, % 26.2 kadın olduğu, yaş ortalamasının 28 ve % 93.5 unun çiftçilikle uğraştığı saptanmıştır. Ayrıca bu konuda hayvansal ürünleri işleyen çeşitli meslek mensubu üzerinde yapılan diğer bir serolojik araştırmada ise % 17 oranında antikora rastlanmıştır.

Şarbon hastalığı tanısıyla hastahaneye yatarak tedavi edilen hastalar üzerinde yapılan araştırmada % 95 inin çiftçi ve ev kadını ve % 5 inin ise memur, esnaf ve diğer mesleklerden olduğu saptanmıştır.

İnsan ve hayvanlarda serolojik yöntemlerle yapılan leptospirozis araştırmasında da hayvanlarda % 18 insanlarda ise % 13 oranında pozitiflik bulunmuştur

Hastalık etkeni olarak tıbbi mikrobiyolojide geniş yer tutan stafilokokların faj tiplendirmeleri üzerinde yapılan araştırmada da insan ve hayvanlarda aynı faj tipi stafilokokların çoğunlukta olduğu görülmüştür.

Kuduz şüphesi ısırılmalar ile tedaviye alınanlar üzerinde de oldukça geniş kapsamlı araştırma yapılmıştır.

Giriş

İnsanlar taş devrinden beri hayvanlarla yakın ilişki kurmasını bilmiş, onlardan ileri ölçüde yararlanmış ve halende yararlanmaktadırlar. Hayvanlardan en

(x) Doç.Dr. Selahattin Leloğlu, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji ve İnfeksiyon Hastalıkları Kürsüsü Öğretim Üyesi.

değerli gıdalarını, giyim kuşamlarını elde etmenin yanında, onları tarlada traktör, savaşta silah, sporda araç ve en yakın arkadaş olarak kullanmıştır. Ayrıca bölgemizin uzun ve ağır kışlarının olması nedeniyle ısıtıcı olarak kullanılmakta ve yakıt elde edilmektedir.

Bunun yanında hayvanlardan insanlara bazı hastalıkların geçtiği çok eskiden beri bilinmekte olup, bazılarında sonradan farkına varılmıştır. Hayvanlardan insanlara geçen hastalıklara zoonoz ismi verilmektedir. Zootonik hastalıkların bazıları insanlarda çok trajedik seyretmekte ve halen tedavi olanaklarından yoksun bulunmaktayız. Kuduz ve bazı ensefalitleri bu alanda örnek olarak gösterebiliriz. Diğer bir kısım ise bu günkü tıbbi olanaklarla tedaviye alınarak sağıtılmakta ve bazılarıda her hangi bir tedaviye gerek olmadan kendiliğinden iyileşmekte ve bu nedenle hiç bir sağlık kuruluşuna başvurulmamaktadır.

İçinde bulunduğumuz yüz yılda uygarlığın gelişmesine paralel olarak hayvan yetiştiriciliğindeki değişmeler nedeniyle bazı ülkelerde zoonozlar büyük ölçüde kontrol altına alınmıştır. Fakat bazı ülkelerde halen etkinliğini sürdürmektedirler.

Bölgemizde motorlu araçların ulaşımında ileri ölçüde denebilecek kadar etkin olması nedeniyle eskiden ulaşım aracı olarak kullanılan hayvanların bu alandan geniş ölçüde çekildikleri görülmektedir. Bununla beraber gelişmiş ülkelerin bir çoğunda hayvanlar büyük çiftliklerde yetiştirilmekte ve evlerde tutulanlarda özel ihtimam gösterilmektedir. Ülkemizde ise hayvancılığımız aile hayvancılığı halinde küçük işletmelerde yapılmakta ve sokaklarda her türlü kontrolün dışında başı boş kedi, köpek gibi hayvanlar dolaşmakta ve zoonotik hastalıkların daha fazla yayılmasına neden olmaktadır. Ayrıca hasta hayvanların kesilip, dağıtılması ve satılması zoonozların yayılmasında çok geniş bir yer tutmaktadır.

Bölgemiz halkı ekonomik yönden hayvancılığa bağlıdır. Tarım giderlerinin % 65-90 ın arasındaki kısım hayvancılıktan elde etmektedirler (1). Köysel kesimde hayvanlarla direk ilişki yanında kentsel kesimde ise hayvan ürünleriyle ilişki sonucu olarak halkımızın tamamının zoonotik hastalıklara maruz olduğunu söylemek abartılmış olmasa gerektir.

Yapılan Çalışmalar:

Üniversitemizde bazı zoonozlar üzerinde, hayvan ve insanlarda çeşitli araştırmalar yapılmış ve bilimsel veriler ortaya konmuştur. Yararlı olacağı kanısıyla bakterial ve viral zoonotik hastalıklar üzerinde yapılmış ve yayınlanmış olan araştırmaların özetleri burada sunulmaya çalışılmıştır.

Q humması:

Ziraat Fakültemizde Leloğlu (2) insan ve hayvanlarda Q hummasını incelemiştir. 1971 yılında tamamlanan bu araştırma yayınlanmıştır.

Coxiella burnetti'nin neden olduğu Q humması, hayvanlarda, sporatik abortuslar, bazı kronik mastitisler ve çoğunlukla klinik belirti göstermeden seyretmektedir. İnsanlarda ise grip benzeri, yüksek ateşle kendini gösterir, bazan pnömoni, endokardit, perikarditlere neden olabilir. İnsanlar için hastalık kaynağı hayvanlardır.

Tablo 1 de görüldüğü üzere Kars, Erzurum ve Ağrı illerinde elde edilen 456 koyun serumlarında 101 adet ve % 22,1 oranında olumlu bulunmuştur. İller arasında önemli bir farklılık görülmemiştir.

Tablo 1: Koyun serumlarının Q humması yönünden serolojik muayene sonuçları.

İli	İnceleme serum sayısı	Q humması olumlu	% oranı
Kars	209	50	23.4
Erzurum	145	30	20.7
Ağrı	102	21	20.6
Toplam	456	101	22.1

Tablo 2 de yine Kars, Erzurum ve Ağrı illerinden elde edilen 262 sığır serumunda 41 adet % 15,6 olumlu sonuç bulunmuştur.

Tablo 2: Sığır serumunda Q humması yönünden serolojik inceleme sonuçları.

İli	İnceleme serum sayısı	Q humması olumlu	% oranı
Kars	108	13	12.0
Erzurum	105	18	17.1
Ağrı	49	10	20.4
Toplam	262	41	15.6

Tablo 3 de Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesince yönetilen Numune Hastahanesinden elde edilen 73 kadın ve 105 erkek serumunda kadınlarda % 6,8 ve % 14.3 olumlu sonuç alınmıştır.

Tablo 3: İnsan serumlarında Q humması olumlu sonuçları.

Kadın	73	5	% 6.8
Erkek	105	15	% 14.3
Toplam	178	20	% 11

Araştırmada etken izolasyonu yapılmamışsada yüksek orandaki olumlu sonuçlardan hayvanlar arasında hastalık etkeninin bulunduğu ve bununla birlikte antikorların meydana geldiği işaret etmektedir.

Brusellozis:

Brucella mikroorganizmalarının neden olduğu hastalık dünyanın her tarafında yaygın olarak bulunur. Aslında keçi, koyun ve sığırlarda seyrederek, bazan ve seyrek olarak da insanlara geçer. 1974 yılı kan kültürleri çalışmalarımızda 6 hastadan mikroorganizma soyutlanmıştır (3). Hastalık hayvanlarla yakın ilişkisi olanlarda meslek hastalığı olarak görülür.

Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesinde, Efeoğlu (4) Erzurum ili içinde et ve türevleri ile uğraşanlarda yaptığı araştırmada değişik oranlarda pozitif sonuçlar saptamıştır. Ve tablo 4 te gösterilmiştir.

Tablo 4: Çeşitli Mesleklere Göre Brusellozis Yönünden Olumluluk Oranı.

Meslek grupları	İncelenen serum	Olumlu	Yüzde oranı
Alım ve bakım işçileri	11	5	45.5
Veteriner hekim	6	2	33.3
Barsak işçileri	34	9	26.5
Sucuk yapım işçileri	23	5	22.2
Deri işçileri	50	10	20.0
Yüzme-parçalama işçileri	89	16	17.7
Yemekhane işçileri	12	2	16.6
Atölye işçileri	18	2	11.1
Diğer işçiler	23	2	8.6
İç hizmet işçisi			
Memur	25	2	8.0
Dondurulmuş et işçileri	37	1	2.7
Toplam	350	59	17.0

Aytekin ve Babacan'ın (4). 1971-1975 yıllarında (4 yıllık) Brusellozis kesin tanısıyla hastahaneye yatarak tedavi olan 42 hasta üzerinde yapılan araştırmada; hastaların % 73,8 erkek, % 26,2 si kadın olduğu, yaş ortalamasının 28, olguların % 93,5 çiftçi ve % 6,5 köy öğretmeni olduğu saptanmıştır.

Şarbon:

İnsanlarda bazan trajedik olarak seyreden ve ölümlü sonuçlanan zoonozlardan birisi olan Şarbon ise Bölgemizde halen önemli bir sorundur.

Aytekin ve Babacan'ın (5) Hastahane de şarbon kesin tanısıyla yatarak tedavi edilen 122 şarbon olgusu üzerinde yaptıkları kliniğinde yatan hastaların % 5,8 ini

kapsamaktadır. Bunlar oldukça ağır ve komplike olan olgulardır. Ayakta tedavisi kabil olanlar polikliniklerde gerekli tavsiye ve tedavi görürler. Yatan hastaların % 95 i ev kadını ve çiftçileri kapsar % 5 i ise diğer meslekleri içine almaktadır. Yıllık 50 kadar olgusu hastahaneye başvurmaktadır. Hastahanemizde baş vurmada diğer sağlık kuruluşlarınca tedavi gören ve hafifseyreden olgular bunun içine alınmamıştır. Bununla birlikte olguların çok yüksek olabileceği kanısına varılmıştır.

Leptospirozis:

Dünyanın her tarafında yaygın bulunan zoonozlardan olan leptospirozisin bölgemiz hayvanlarında bulunuşu Erzurum Veteriner Bölge Laboratuvarınca saptanmıştır (6). Üniversitemiz Tıp Fakültesinden Tuncel'in (7) bu konuda yaptığı araştırma ile Bölgemiz halkının % 8.3 ünde bu hastalıkla ilgili antikorlara rastlanmıştır. Hayvan serumlarında bu oran % 18 olarak bulunmuştur. Tablo 5 de mesleklere göre dağılımı incelenmiştir.

Tablo 5: Leptospirozis yönünden incelenen serumların mesleklere dağılımı.

Meslek	İncelenen serum	Olumlu sonuç	Yüzde oranı
Memur	168	10	6.0
Öğrenci	26	—	—
Ev kadını	135	14	10.4
Çiftçi	47	5	10.6
Tüccar-Esnaf	17	2	11.7
İşçi	30	4	13.3
Toplam	423	35	8.3

Tablo 6: Leptospirozis Yönünden Olumlu Reaksiyon Veren Hayvan Serumları.

Hayvanın nevi	İncelenen serum	Olumlu	Yüzde
Sığır	195	36	18.5
Koyun	150	26	17.5
Tuplam	345	62	18.0

Stafilokoksik Hastalıkları:

Patojen mikroorganizmalar arasında geniş bir yer tutan stafilokokların faj tiplendirmeleri üzerinde Leloğlu (8) tarafından yapılan bir araştırma da insan ve hayvanlarda aynı faj tipinin çoğunlukta olduğu saptanmıştır.

Kuduz:

Bu gün güncelliğini ileri derecede sürdüren kuduz üzerinde biraz durmak istiyorum.

Dünyanın küçük bir bölümü dışında çok yaygın olarak bulunmaktadır. Her mevsimde ve her ırkta görülmektedir. Ancak şubat, mart, nisan aylarında daha sık, ağustos ta daha az görülmektedir. Bu gün bile kuduz belirtisi görüldükten sonra tedavi ve kurtarma olanağı yoktur. Ülkemizde sporadik olgular halinde her yıl önemli sayıda çıkmaktadır. Bu yüzden her yıl binlerce hasta aşıya alınmaktadır.

Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji Kürsüsünde yapmış olduğumuz bir araştırmama her yıl 200-400 adet hasta kuduz aşısı uygulamaktadır (9). Bu konuda yapılan çalışmalar tablo 7-10 da gösterilmektedir

Tablo 7: Aşı Uygulamalarının Cinsiyete Göre Dağılımı.

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1967	163	41	104
1968	147	50	197
1969	378	94	472
1970	286	63	349
1971	229	44	273
Toplam	1203	292	1495

Tablo 8: Aşlamaya Gelenlerin Başvuru Yolları

Yıllar	Resmi yazı ile gönderilenler	Kendiliğinden gelenler	Bir yakını ile gelenler	Toplam
1967	189	9	6	204
1968	181	10	6	197
1969	345	93	34	472
1970	254	72	23	249
1971	208	45	20	273
Toplam	1177	229	89	1495
	% 78	% 15	% 7	

Tablo 9: Temas Edilen Veya Isırılan Hayvan Cins ve Miktarı.

Yıllar	Köpek	Kedi	Diğ.Evcil	Toplam	Vahşi Hay.	Hasta İnsan	Top.
1967	163	24	8	195	8	1	204
1968	120	12	3	135	9	53	197
1969	248	44	42	334	65	73	472
1970	223	38	25	285	29	35	349
1971	181	30	33	244	29	—	273
Top.	935	148	111	1193	141	162	1495

Yüzde

oramı	62,5	9,9	7.6	80	9.3	10.7	
	72.4						

Tablo 10: Temas Edilen Veya Isırılan Hayvanın Değerlendirilmesi.

Yıllar	Şüpheli (bilinmeyen)	Klinik kuduz	Laboratuvar
1967	154	40	10
1968	127	56	14
1969	289	162	26
1970	273	65	11
1971	254	19	—
Toplam	1092	342	61

SONUÇ:

Bölge halkının ekonomisi büyük ölçüde hayvancılığa dayalı olması nedeniyle zoonotik hastalıklara geniş ölçüde maruzdur. Ve bu hastalıklar halen bölgemizde önemli bir sorun olarak bulunmaktadır.

Sokaklarda başı boş dolaşan kedi ve köpek gibi evcil hayvanlar zoonozlar yönünden, çiftlik hayvanlarından dana tehlikeli olmaktadır.

Zoonozlarla savaş için başta hayvan yetiştiricileri ve işletmeler olmak üzere veteriner örgütüne yerel yönetim ve sağlık kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir. Bu kuruluşların eş güdüm içinde çalışmasıyla zoonozlarla savaş başarılı olabilir.

Study on Zoonotic Disease in Erzurum and Vicinity

SUMMARY

In this study, the diseases transmitted from animal to man, in Erzurum and vicinity, have been reviewed by researches which were done at Atatürk University.

Studies on Q fever, mostly subclinical course, were done and specific antibodies found among human and animals.

Searched on nospitalised patients with brucellosis regarding sex, age, and occupations. 73, % 8 of the cases were men, 24,2 % women, and average of the age as 28, and 93,5 % farmers. And specific antibodies against brucella found 17 % positive among the men work with animal products.

The patients who have anthrax were 95 % farmers and house wifes, and 5 % clercks and the other professions.

Detections of leptospirosis by serological tests showed 18 % men and 13 % women positive.

Staphylococci phage typing were done and the same phage typing staphylococci found in men and animals.

The researches were done on the men who were exposed of biting by the animals which suspected rabies.

KAYNAKLAR

- 1- Haşimoğlu, S., Doğu Anadolu'da Hayvancılık ve kaçakçılık. milliyet gazetesi, 11321, 7 Mayıs 1979.
- 2- Leloğlu, N., Erzurum, Kars ve Ağrı Bölgelerinde insan, sığır ve koyunlarda Q humması üzerinde çalışmalar. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Mikrobiyoloji Kürsüsü. Erzurum (teksir) 1971.
- 3- Leloğlu, S., Ögütman, R., Karasu, O., Tosyalı, H., ve Deneçli, N., Bir Yıllık hemokültür sonuçları ve antibiyogramların değerlendirilmesi. Atatürk Üniversitesi Tıp Bülteni, 2: 231-237, 1976.
- 4- Efeoğlu, A., Erzurum ili içinde et ve türevleri ile uğraşanlarda brusellozis insidansı üzerine araştırma. Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji İntani hastalıkları bölümü (ihtisas tezi) 1971 Erzurum.
- 5- Hasdemir, F., Erzurum veteriner bölge laboratuvarı Müdürü. Özel görüşme. 1971.
- 6- AYTEKİN, H., BABACAN, M., Hastahane kayıtlarına göre bölgemizde infeksiyon hastalıkları üzerinde epidemiyolojik bir araştırma. D. Şarbon ve Brusellozis. Atatürk Üniversitesi Tıp Bülteni 1: 93-99 1977.
- 7- TUNCEL, E., Erzurum ve çevresinde leptospirozis insidansı üzerinde çalışmalar (doktor tezi) Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji bölümü, Erzurum 1972.
- 8- Leloğlu, N., İnsan ve sığır kaynaklı kuagülaz pozitif Staphylococcus aureusların bakteriyofajlarla tiplendirilmesi. (teksir) Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Mikrobiyoloji Kürsüsü, Erzurum 1978.
- 9- Ögütman, R., Çıkrıkçı, Ş., Leloğlu, S., Tekin, R. Son altı yıl içinde Erzurum ili ve çevresinden kuduz aşılanmasına gelen vak'aların değerlendirilmesi üzerine bir araştırma, Atatürk Üniversitesi Tıp Bülteni 4: 207-218. 1972.